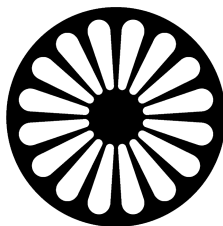

Mart 2022

RE populacija u crnogorskom društvu

NVU Građanski aktivizam

Izdavač: NVU „Građanski aktivizam“

Finansijer: Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava

Tiraž : 605 primjerka

Štampa: VT Copy

Zabranjuje se neovlašćeno umnožavanje i distribucija materijala

Predgovor

Informativno-edukativna brošura „RE populacija u crnogorskom društvu“ je dio projektnih aktivnosti NVU „Građanski aktivizam“ na projektu „REinkluzivno!“, podržanog od strane Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava u 2021. godini.

Pripremljeni materijal ima za cilj upoznavanje većinske populacije sa izazovima sa kojima se većina pripadnika i pripadnica populacije Roma i Egipćana susrijeće u svojoj svakodnevici. Obradene su teme diskriminacije, siromaštva, prava na rad, upotrebu jezika i njegovanja kulture, kao i građanskog statusa RE populacije, političke participacije i nedovoljnog korišćenja benefita zdravstvene zaštite u Crnoj Gori.

Uvjereni smo da će brošura pozitivno uticati na širenje svijesti o društvenim izazovima populacije Roma i Egipćana i dati svoj pečat efikasnijoj inkluziji.

Sadržaj

<i>Anticiganizam i diskriminacija</i>	4
Govor mržnje	5
Socijalna distanca	6
Percepcija diskriminacije	8
Diskriminacija prema oblastima	9
<i>Siromaštvo</i>	10
Siromaštvo u ranom uzrastu.....	11
<i>Jezik i kultura</i>	12
<i>Zapošljavanje</i>	14
Dječiji rad	16
<i>Zdravlje</i>	16
<i>Politička participacija</i>	18
<i>Građanski status</i>	19

Anticiganizam i diskriminacija

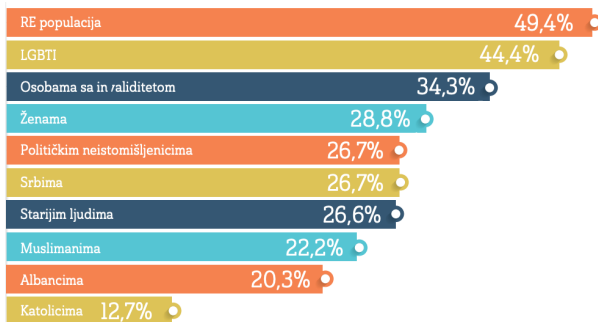
Anticiganizam i višestruka diskriminacija predstavljaju osnovne razloge za njihovo društveno isključivanje, dok uzročnike njihovog nepovoljnog položaja čine visoka stopa nezaposlenosti, niske stope upisa i završetka škole i loši uslovi života velike većine Roma i Egipćana. Rezultati najnovijih istraživanja ukazuju da se Romi i Egipćani i dalje suočavaju sa poteškoćama u integrisanju u društvo u Crnoj Gori, ali i u regionu uopšte. Prema istraživanju Balkanski barometar za 2019. godinu¹, sprovedenom u zemljama Jugoistočne Evrope, Romi i Egipćani su i dalje žrtve duboko ukorijenjenih predrasuda kako u društvu tako i u profesionalnom okruženju, pri čemu je podrška koja im se pruža u vidu afirmativnog djelovanja značajno manja u odnosu na druge osjetljive grupe.

Anticiganizam predstavlja „posebnu vrstu rasizma, ideologije koja se temelji na rasnoj superiornosti, oblik dehumanizacije i institucionalnog rasizma potpirivanog istorijskom diskriminacijom koja se izražava, između ostalog, nasiljem, govorom mržnje, izrabljivanjem, stigmatizacijom i najočitijim oblikom diskriminacije”²

¹ Regionalni savjet za saradnju, Balkanski barometar, 2019, <https://www.rcc.int/pubs/89/report-on-the-preparation-of-post-2020-strategy-in-the-western-balkans>

² Opšta preporuka politike br. 13 Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) o borbi protiv anticiganizma i diskriminacije Roma

Istraživanje koje je sproveo CEDEM 2020. godine upravo dokazuje na endemsko prisustvo anticiganizma u crnogorskom društvu.

Izvor: CEDEM² - koliko često se govor mržnje koristi prema pripadnicima navedenih grupa

Govor mržnje

Najveći stepen govora mržnje u svakodnevnom životu trpi populacija Roma i Egipćana. Čak 49,4% ispitanih građana se izjasnilo da u svakodnevnom narativu upućuju jezik mržnje prema RE populaciji, koja je uz LGBTI populaciju tradicionalno najizloženija govoru mržnje.

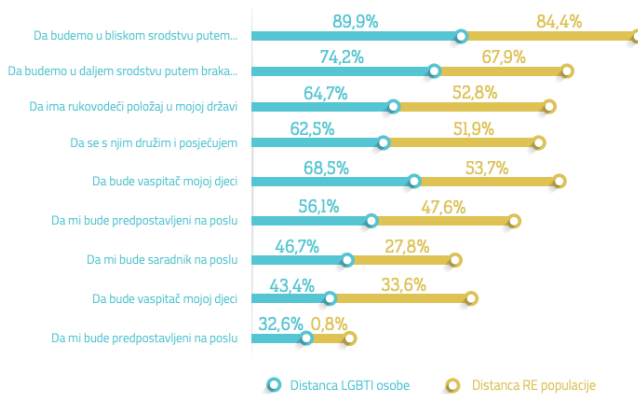
	Veoma prisutna	Uglavnom prisutna	Uglavnom nije prisutna	Uopšte nije prisutna	Ne znam, ne mogu da procijenim
Polu/Rodu	8,4	25,7	34,3	16,5	15,1
Nacionalnosti	11,4	31,2	31,4	10,7	15,4
Vjeroispovijesti	13,2	30,0	30,0	12,6	14,3
Političkom uvjerenju	15,3	31,3	26,8	11,3	15,2
Godinama starosti	11,7	32,3	30,7	10,9	14,4
Invaliditetu	19,2	35,1	23,5	8,8	13,5
Seksualnoj orijentaciji	17,0	32,3	21,3	8,0	21,5
RE populacija	22,2	36,4	20,5	7,4	13,5

Izvor: CEDEM - U kojoj mjeri je izražena diskriminacija prema navedenim grupama

² <https://www.cedem.me/publikacije/istrazivanja/ostala-istrazivanja/send/31-ostala-istrazivanja/1980-obraci-i-stepen-diskriminacije-u-crnog-ori-u-2020-godini>

Socijalna distanca

Navedeno istraživanje je takođe obradilo temu socijalne distance prema pripadnicima najdiskriminisanijih kategorija populacije, LGBTI osoba i Roma i Egipćana.

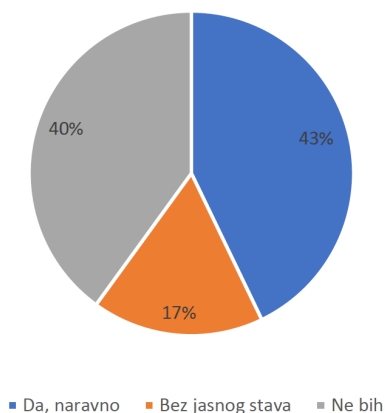
Izvor: CEDEM, Socijalna distanca prema LGBTI osobama i Romima

Istraživanje sadrži i prikaz društvene distance prema Romima i Egipćanima, kao posebno ranjivoj grupi. Podaci ukazuju da je i prema Romima i Egipćanima socijalna distanca veoma izražena i da jedina društvena kategorija koja je suočena sa većim nivoom distance jesu pripadnici LGBTI populacije.

Za svaki pojedini odnos prema Romima i Egipćanimaje distanca niža, a stepen animoziteta se može najbolje uporediti u odnosu na zajednički život sa Romima i Egipćanima u istoj državi.

NVU „Građanski aktivizam je takođe sprovelo istraživanje koje je u svom segmetu obradilo socijalnu distancu prema pripadnicama i pripadnicima populacije Roma i Egipćana.

Rezultati istraživanja pokazuju podudarnost u uporedivim kategorijama kao što su ostvarivanje prijateljskih odnosa sa pripadnicom ili pripadnikom RE populacije.

Izvor: NVU „Građanski aktivizam“

Broj anketiranih lica koja su na pitanje da li bi zasnovali prisan prijateljski odnos sa licem koje pripada RE populaciji, pozitivno se odredilo 42,9%. Negativan stav je iskazalo 40% anketiranih dok je bez jasnog stava na ovu temu bilo 17,1% anketiranih.

Percepcija diskriminacije

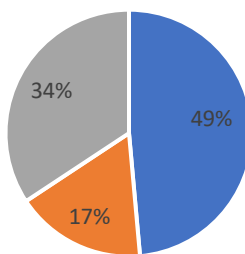
Građani su na neki način i svjesni nejednakog položaja RE populacije u društvu, što dokazuje i izjašnjenje na pitanje da li pripadnost određenim grupama predstavlja prednost ili nedostatak.

	Prednost	Nedostatak	Niti prednost, niti nedostatak	Ne znam, ne mogu da procijenim
RE populacija	1,8	54,3	23,6	20,4
Lica sa invaliditetom	1,2	57,6	23,4	17,8
Lica starija od 50	5,7	33,7	42,8	17,8
Lica mlada od 25	25,1	13,2	45,2	16,6
Nacionalne manjine	13,3	24,5	43,1	19,1
Srbi	8	23,9	46,4	21,7
Protivnici vlasti	3,4	30,9	40,8	24,8
LGBTI osobe	9,1	39,0	26,7	25,2
Žene	10,7	20,9	48,1	20,3

CEDEM: Prednost ili nedostatak pripadanje navedenim grupama

Najveći broj anketiranih građana navodi da su jedino lica sa invaliditetom u nepovoljnijoj poziciji od pripadnika Romske i Egipćanske populacije

Na slične zaključke navodi i istraživanje NVU „Građanski aktivizam“.

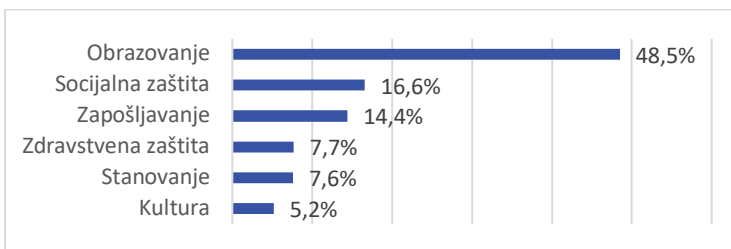
■ U prednosti ■ Identičan tretman ■ Ne znam

Izvor: NVU Građanski aktivizam: Da li smatrate da ste u prednosti u odnosu na RE populaciju

Navedeno istraživanje pokazuje da 49% anketiranih građana smatra smatra kako ima prednost u odnosu na pripadnice i pripadnike populacije Roma i Egipćana.

Diskriminacija prema oblastima

U pogledu pitanja u kojoj od oblasti je najizraženija diskriminacija pripadnika romske i egipćanske zajednice, istraživanje je pokazalo da se primarno radi o oblasti obrazovanja, koju prate oblasti socijalne zaštite i zapošljavanja

Izvor: DeFacto, 2020

U Strategiji za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori se navode i podaci Ministarstva za ljudska i manjinska prava po kojima je samo 40 posto mladih žena i 63 posto mladića iz romskih naselja pismeno, a taj postotak je još niži kod mladih žena u dobi od 20 do 24 godine i iznosi manje od trećine

Siromaštvo

Stopa siromaštva romske i egipćanske zajednice nekoliko puta je veća nego stopa siromaštva drugih (etničkih) grupa u Crnoj Gori. Materijalne i finansijske prilike romske i egipćanske populacije daleko su gore nego materijalne prilike većinskog stanovništva koje živi u siromaštvu.

Moguće je identifikovati rasprostranjeno međugeneracijsko siromaštvo među Romima i Egipćanima koje seže daleko u prošlost. Tradicija i kulturni običaji sprječavaju i otežavaju modernizaciju zajednice (život u velikim porodicama, oštra podjela rodni uloga, nepostojanje granica između javnog i privatnog i sl.).

Nekoliko je uzroka pojave siromaštva: diskriminacija i anticiganizam, neregistrovanost Roma i Egipćana, nizak nivo obrazovanja i slabo razvijene profesionalne vještine, isključenost iz formalnog sistema zapošljavanja, veliki broj članova domaćinstva. Za Rome i Egipćane su aktivnosti u neformalnoj ekonomiji važan i veoma često i jedini izvor prihoda. Socijalna je pomoć jedan od izvora prihoda u značajnom broju domaćinstava.

Ublažavanje siromaštva Roma i Egipćana pretpostavlja preduzimanje aktivnosti u više srodnih oblasti: poboljšanje stambenih uslova, veće mogućnosti zapošljavanja, podsticanje školovanja djece, uklanjanje diskriminacije i prisutnog anticiganizma prema Romima i Egipćanima³.

³ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025

Siromaštvo u ranom uzrastu

U UNICEF-ovom istraživanju „Višedimenzionalno siromaštvo djece u Crnoj Gori“ je dat jasan prikaz izloženosti djece raznim deprivacijama, kao posljedici teškog života u romskim naseljima. U nastavku teksta se navode zaključci istraživanja:

Finansijske poteškoće i segregacija mnoge porodice prisiljavaju da žive u neformalnim naseljima ili neuslovnim ili nelegalnim objektima bez tekuće vode ili odgovarajućih sanitarnih uslova, što posljedično utiče na zdravlje i dobrobit djeteta.

Nedostatak pristupa pijaćoj vodi ili sigurnoj sanitaciji povećavaju izloženost bolestima koje se prenose vodom i drugim sigurnosnim rizicima prilikom korišćenja poljskog toaleta ili kada se voda uzima i donosi s drugih lokacija. Nedostatak tekuće vode takođe je uzrok stigme, posebno kada djeca ne mogu da nose čistu odjeću u školi, što doprinosi i napuštanju škole.

Koncentracija romske populacije u romskim naseljima ili za njih namijenjenim objektima stanovanja i s tim povezani rizik od segregacije i socijalne isključenosti imaju višedimenzionalne štetne efekte na socijalni, obrazovni i profesionalni razvoj djeteta.

Zbog opšteg nedostatka integracije u domicilnu populaciju, romska djeca mogu biti izložena stigmati i diskriminaciji od strane svojih školskih drugova, što dovodi do neprijatnosti prilikom pohađanja škole. Štaviše, diskriminacija u školi u kombinaciji s ograničenim kapacitetima roditelja da pruže podršku djeci u školskim obavezama može dovesti do lošijih ishoda učenja za romsku djecu. Isto tako,

izolovanost od crnogorskog društva omogućava određenim štetnim društvenim normama i praksama da utiču na romsku djecu, posebno na adolescente (poput opasnih oblika dječjeg rada, dječjeg braka itd.), čime oni bivaju izloženi riziku od međugeneracijskog siromaštva.

Od romske djece obično se očekuje da počnu da rade u mladoj životnoj dobi. Takvo rano zapošljavanje može dovesti do odsustvovanja s nastave i/ili napuštanja škole; neke porodice ohrabruju svoju djecu da rade umjesto da nastave školovanje. Neki adolescenti naveli su uključivanje u opasni ili iscrpljujući rad, kao što je skupljanje stvari iz kontejnera i nošenje teških predmeta, što može negativno da utiče na njihovo fizičko zdravlje⁴.

Jezik i kultura

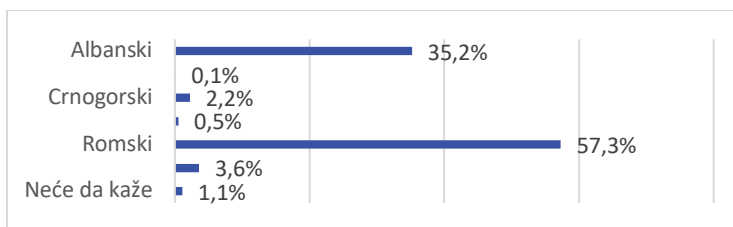
Romska i egipćanska zajednica posjeduje čitav niz kulturnih karakteristika koje čine njihov jedinstveni identitet. Uprkos tome, u Crnoj Gori, u romskoj i egipćanskoj populaciji nije dovoljno razvijena svijest o vlastitom identitetu, niti postoje organizovani mehanizmi zaštite tog identiteta.

Problem je izražen i usljed činjenice da je samoidentifikacija pripadnika romske i egipćanske populacije najčešće definisana negativno, kao suprotnost u odnosu na većinsku populaciju. Usljed ovoga povećava se stepen diskriminacije i stigmatizacije pripadnika romske i egipćanske populacije. Podaci govore da je etnička distanca prema pripadnicima romske populacije veoma izražena i komparativno na mnogo višem nivou u odnosu na pripadnike bilo koje druge etničke zajednice⁵.

⁴ <https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/vi%C5%A1edimenzionalno-siroma%C5%A1tvo-djece-u-crnoj-gori>

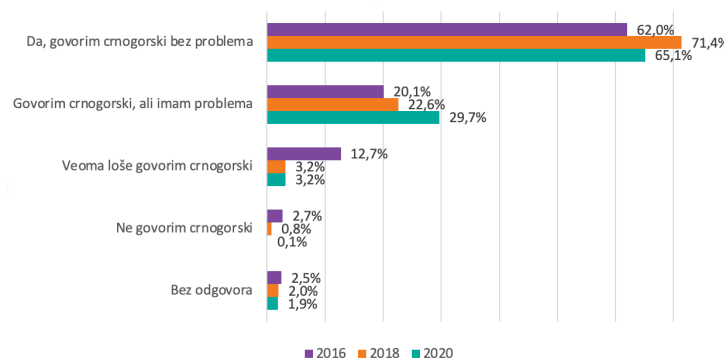
⁵ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025

Istraživanje agencije DeFacto pokazalo je da najveći broj romske populacije koristi romski jezik kao maternji, dok je albanski drugi najzastupljeniji jezik.

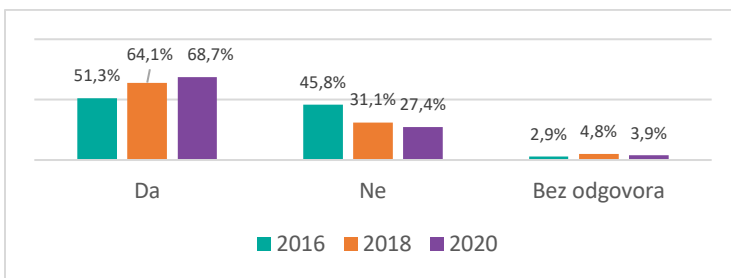
Izvor: Maternji jezik RE populacije, Agencija DeFacto; Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava

Isto istraživanje sugerise da Romi i Egipćani uglavnom bez problema koriste crnogorski jezik, ali trećina ispitanih ima određene probleme prilikom korišćenja službenog jezika.

Izvor: Maternji jezik RE populacije, Agencija DeFacto; Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava

Za integrativne procese Roma i Egipćana u društvene tokove i obrazovni siste je ohrabrujuć podatak da u kontinuitetu raste broj pripadnica i pripadnika RE populacija koja bez problema piše na crnogorskom jeziku.

Izvor: Maternji jezik RE populacije, Agencija DeFacto; Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava

Svjedočimo značajnom smanjenju Roma i Egipćana koji ne pišu na crnogorskom jeziku.

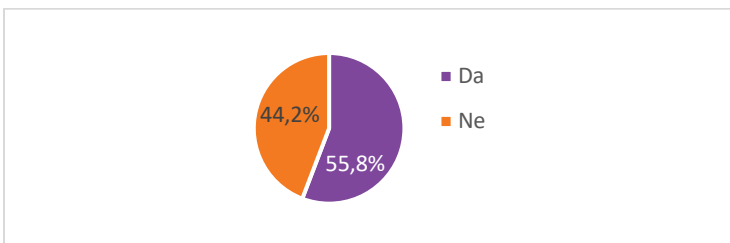
Zapošljavanje

Prema podavima Zavoda za zapošljavanje iz trećeg kvartala 2021. godine, na evidenciji te institucije nalaze se 1.382 osobe koje su se izjasnile kao pripadnici romske i egipćanske (RE) populacije, među kojima su 772 žene.

u ukupnom broju pripadnika RE populacije na evidenciji nezaposlenih, više od 95 odsto čine oni sa najviše završenom osnovnom školom. Njih je 1.318, među kojima je 740 žena⁶.

⁶ <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/568073/programi-za-zaposljavanje-roma-ogranicenog-dometa>

Istraživanje DeFacta je pokazalo da je samo polovina Roma i Egipćana koji su nezaposleni prijavljena na Zavodu za zapošljavanje. Od onih koji su prijavljeni, nešto manje od jedne trećine nije registrovano kao pripadnik-ca romske ili egipćanske zajednice.

Izvor: Da li ste prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje, Agencija DeFacto; Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava

Glavni razlozi niske zapošljenosti Roma i Egipćana se primarno ogledaju u segregaciji ove zajednice, gdje čak i u situaciji nedovoljne konkurentnosti Roma i Egipćana na tržištu rada, drugi faktori kao što su anticiganizam i diskriminatorne prakse poslodavaca, imaju presudni uticaj na njihovu nezaposlenost. Kao rezultat diskriminatornih praksi, Romi i Egipćani imaju pristup, u najvećem broju slučajeva, isključivo neformalnoj ekonomiji i nesigurnim radnim zanimanjima koja su veoma slabo plaćena⁷.

Istraživanje "UNDP WB Regional Roma Survey"⁸ iz 2017. godine, sugerše da u Crnoj Gori 61% Roma i Egipćana radi na neformalnim poslovima, naspram 33% pripadnika većinske populacije koji su zastupljeni u neformalnoj ekonomiji.

⁷ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025

⁸ „UNDP WB Regional Roma Survey“, 2017,

<https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/the-position-of-roma-women-and-men-in-the-labour-markets-of-west.html>

Istraživanje DeFacta je pokazalo da većina pripadnika romske i egipćanske zajednice koja je anketirana nema posao – čak 70.7%. Međutim, važno je ukazati na pozitivan trend u odnosu na istraživanja za 2016. i 2018. godinu kada je procenat iznosio 84.4% i 81.9%. Posebno su statistički značajne razlike između muškaraca i žena. Naime, muškarci su ne samo značajno više zapošljeni, već se i češće nalaze u aktivnoj radnoj snazi, primarno među onima koji traže posao.

Dječiji rad

Istraživanje MONSTAT-a i UNICEF-a pokazuje da u romskim i egipćanskim zajednicama gotovo da nijedno dijete nije uključeno u kućne poslove za broj sati koji bi iste klasifikovao kao dječiji rad (1% djece starosti 5–11 godina i nema djece starosti 12–14 godina koja rade više od 28 sati, dok 2% djece starosti 15–17 godina rade više od 43 sata). Takođe, 10% djece u romskim naseljima starosti 5–17 godina, bilo je uključeno u dječiji rad. U opasnim uslovima radi 7% djece starosti 5–7 godina. Muška djeca u romskim naseljima više su uključena u dječiji rad od ženske djece (14% i 7%).⁹

Zdravlje

Romsko i egipćansko stanovništvo nailazi na mnogobrojne prepreke u pogledu pristupa sistemu zdravstvene zaštite, kao što su odsustvo informacija i znanja, jezičke barijere, finansijske barijere, neregistrovanost boravka i diskriminacija.

⁹ MONSTAT UNICEF, 2018, https://www.unicef.org/montenegro/sites/unicef.org.montenegro/files/2019-07/MNE_MICS6%20Statisti%C4%8Dki%20pregled%20Dje%C4%8Dji%20r ad_Romska%20naselja%20u%20Crnoj%20Gori%202018..pdf

Zdravstveni sistem Crne Gore dizajniran je na principu pružanja besplatne zdravstvene zaštite svim kategorijama stanovništva, pri čemu zdravstveni sistem ima ugrađene mehanizme za pomoć i podršku socijalno marginalizovanih društvenih grupa.

Međutim, činjenica je da nedovoljno korišćenje zdravstvenog sistema ukazuju na to daje značajan broj Roma i Egipćana isključen iz mnogobrojnih vidova javnih usluga koje se pružaju od strane zdravstvenih ustanova, a pristup zdravstvenim uslugama ograničen je postojanjem različitih sistemskih barijera kao što su nedovoljan nivo obrazovanja i informisanosti o zdravstvenoj zaštiti koja im stoji na raspolaganju.

Kada je reč o finansijskim preprekama potrebno je ukazati da, uprkos značajnom iskoraku koji je postignut, još uvijek nije obezbijeđeno da svi pripadnici romske i egipćanske zajednice posjeduju zdravstveno osiguranje. Kao direktna posljedica te činjenice javlja se manji nivo pristupa uslugama zdravstvenog sistema - siromašni suočeni su još višim preprekama u pogledu pristupa zdravstvenim uslugama u okruženju u kome su rasprostranjene razne vrste diskriminacije¹⁰.

Evidentan je problem u pogledu učestalosti korišćenja zdravstvenih usluga, gdje skoro trećina Roma i Egipćana vrlo rijetko koristi taj vid usluga. Oni koji ne posjećuju ljekara, kao razlog ističu da im je zdravlje dobro, međutim, određeni broj Roma i Egipćana je kao razloge navelo i neljubaznost i nepristupačnost zdravstvenih radnika i nedostatak potrebnih ličnih dokumenata koja su im potrebna da bi išli kod ljekara.

Podaci pokazuju da 16.5% Roma i Egipćana tvrdi da u njihovoj porodici živi bar jedna osoba koja ima teško zdravstveno stanje ili invaliditet.¹¹

¹⁰ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025

¹¹ Isto

Politička participacija

Teškoće u procesu integracije ove zajednice u crnogorsko društvo rezultat su i pravno-institucionalnih nedostataka, posebno u dijelu koji se tiče njene političke participacije. Ustav Crne Gore¹² ne prepoznaje Rome i Egipćane kao nacionalnu manjinu, već ih tretira kao "druge manjinska zajednice".

Takođe, ni Zakon o izboru odbornika i poslanika¹³ ne prepoznaje institut afirmativne akcije za pripadnike romske i egipćanske zajednice¹⁴.

Predstavnici RE populacije kao čest argument u prilog diskriminaciji navode visinu parlamentarnog cenzusa koji za njih iznosi 0,7% dok za hrvatsku zajednicu isti iznosi 0,35%, a da Romi i Hrvati u ukupnoj strukturi stanovništva učestvuju sa 1%.

¹² Preambula Ustava Crne Gore prepoznaje kao narode i nacionalne manjine u Crnoj Gori, Crnogorce, Srbe, Bošnjake, Albance, Muslimane, Hrvate, dok su Romi i Egipćani svrstani u kategoriju "drugi".

¹³ Zakon o izboru odbornika i poslanika, Sl. list Crne Gore, br. 16/2000, 10/2018, 109/2020

¹⁴ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025

Građanski status

Jedan od najizraženijih problema sa kojim se suočavaju Romi i Egipćani jeste podatak da značajni djelovi ove populacije pripadaju kategoriji “pravnon evidljivih” lica, odnosno kategoriji lica koja nisu priznata kao subjekti prava jer nisu upisana u matične knjige rođenih, nemaju državljanstvo i ostalu identifikacionu dokumentaciju, koja im je neophodna za normalnu funkcionisanje i organizaciju života.

Nedostatak ličnih dokumenata i nemogućnost pravne registracije ima za posljedicu da pripadnicima romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori ne mogu pristupiti tržištu rada, obrazovnom sistemu, ne mogu ostvarivati socijalnu i zdravstvenu zaštitu, itd.

Navedena činjenica utiče na veći nivo marginalizacije Roma i Egipćana u crnogorskom društvu, gdje se kao glavni razlozi za neposjedovanje ličnih dokumenata javljaju rođenje van zdravstvenih ustanova i činjenica da značajan broj Roma i Egipćana predstavljaju interno raseljena lica.

Struktura romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori prema istraživanju DeFacta je takva da nešto više od polovine Roma i Egipćana tvrdi da pripada tzv. domicilnim Romima i Egipćanima, dok 42.8% tvrdi da su se doselili u Crnu Goru¹⁵

Istraživanje agencije DeFacto je ukazalo da trenutno u Crnoj Gori približno 10% Roma i Egipćana ne posjeduje lične dokumente

¹⁵ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025

Glavni razlozi za neposjedovanje ličnih dokumenata, pored nedovoljnog nivoa informisanosti o procedurama za dobijanje ličnih dokumenata, jeste činjenica da značajan broj Roma i Egipćana jedino posjeduje izbjegličke karte. Primarni problem se odnosi na romska i egipćanska interno raseljena lica koja nisu registrovana, jer su njihove matične knjige rođenih nestale za vrijeme sukoba na Kosovu 1999.godine, kada je došlo do velike emigracije Roma i Egipćana u Crnu Goru.